

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Miért vagyunk mi protestánsok?

(Vége.)

Mi ezen kulturai küzdelmek közepette mindennek előtt azért vagyunk protestánsok, mert a reformátói egyház a keresztyénségnek azon alakját képezi, mely nekünk az Isten lényegéről a legtisztább fogalmat nyújtja a szentírás és az Idvezítő eme szavai szerint: „Az Isten lélek s kik őt imádják stb.“ Protestánsok vagyunk, mert egyházunk szentekből álló mennyei udvarnépet nem ismer, mely Isten és az emberek közt a közvetítést eszközölné; mert nincsenek papi közvetítő személyeink, melyek az ugynevezett üdvesszóközök kizárólagos sáfárai volnának. Ellenkezőleg a reformátói egyház a Jézus Krisztus által kijelentett és halála által megerősített szívélyes viszonyt az atya és gyermek, Isten és ember között ismét helyre állította s halomra döntötte azon visszasságot, melynek következtében az Atyaisten a római ármány és csel által évszázadokon keresztül a felhők és egy sereg, gyakran igen gyanus eredetű, mennyei udvarnokok és udvaroncok mögé szorítva és egy tarka új római Olympus a szegény, tiport keresztyénséggel veszedelmes játékot üzött volt. Szerintünk, a keresztyénség tehát oly önállósággal bír, hogy magát az Istenfiúság kívánatos, boldogító és benső lelki viszonyába áldozári közvetítés nélkül helyezheti és papjai csak „hívott“ és „választott“ vallás- és erkölestaniói a népnek, mely írásmagyarázati képességgel nem bír és a mindennapi munkának tolongása közt vallásos dolgokról való elmélkedésre idővel nem rendelkezhetik. Ennél fogva a keresztyénség az igazi, keresztyén szabadságot is visszanyerte és az evangelium utmutatása szerint és a nyert tanítás folytán maga keresheti az Istenországot. Ez pedig nagy kincs, mert nemde ősrégi tapasztalat, hogy csak az igazán tulajdonunk, mit mi magunk becsületes uton szereztünk és kivívtunk magunknak, történt legyen az akár arcunk veritéke alatt, akár szellemi küzdelmünk folytán, mint ezt a szép ó-szövetségi hasonlat Já-

kóbnak Istennel való viaskodásáról bizonyítja? — Csak ama vallás, ama keresztyénség, ama Istenismeret képezhet tőlünk el nem kobozható kincset, melynek megóvásáért mi keserű harcztól sem riadunk vissza. Következőleg a szellemi önsegély — vagy theologiai nyelven szólva — a szabad vizsgálódás a protestantismus gondolat-tartalma; oly tartalom, mely mindenkinek — ha általában a Jézus Krisztus által kijelentett Istenben hisz — akár mi álláspontot is foglalna el az egyházi dogmákkal szemközt, lehetővé teszi, hogy magát evang. keresztyénnek, protestánsnak nevezze.

Különben eme gondolat vagy eszmetartalom egyuttal azon tényező is, mely a protestantismust a theologiai formaépület szűk jelentőségéből kivetkőzteti és a mindent átkaroló, a népeket össze fűző, az egész szellemi életet átható culturalis esemény jelentőségével felrubázza. Mint ilyen az élet minden terén előmozdítólag és gyümölcsözőleg hatott és még ma is bir azon képességgel, magát mindenütt az emberiséget megváltó, áldásteljes módon érvényesíteni. A tanítás általában és a népiskola különösen csak a reformátió óta vette valóban foganatba az emberiség művelését, És ez nem is történhetett máskép. Oly egyházi közönség, melynek alapelvei szellemi önsegély és szabad vizsgálódás, természet-szerűleg oda volt utalva, hogy épületének alapjául a népiskolát tegye. — Az anyanyelvekre fordított szentírás olvasókat, még pedig gondolkodni tudó olvasókat keresett és talált is, minél fogva a protestáns országok a katolikus országokat minden tet kintetben túlhaladták.

Ugyanazon szellem, mely a reformátió létesítőit egyszerű férfiakból hőské tette a vallás terén, Copernikust és Galileit is lelkesítette és tovább hatott egészen napjainkig. — A reformátió oly láng volt, mely bevilágott a föld legelrejtettebb völgyébe; tűz volt, melynek szikrái messze a hazai határokon túl a szomszéd tartományokba is átröpülték, és ha a mai időben oly büszkén és dicsően szemünk előtt álló tudomány őszinte akar lenni, úgy be kell val-

lania, hogy édes anyja senki más, mint a 16-ik század reformatiója. Az államok életében is nagy változásokat idézett elő és a népek boldogítása körül szerzett babérai dicsőek. Hogy Németország ma hatalmas, azt a reformatiónak köszönheti. A mi pedig legnagyobb érdeme, a népek körüli fáradozását tekintve az, hogy a hozzátartozó nemzeteket azon szélsőségektől megóvta, melyek között a katolikus országokat ide s oda tántorogni látjuk. Oly tévedés, mint a minő Franciaországban történt, midőn a keresztyénséget egészen kiküszöbölték és magoknak az „észszerűség istennőjéül“ egy asszonyt választottak; oly vallásos közöny, mint a milyen jelenleg is Olaszországban uralkodik; és oly meg gondolás nélküli radikalizmus, milyen Spanyolországban honos: protestáns népeknél — bátran mondhatni — a lehetetlenségekhez tartozik, mert a protestantizmus, akármit is szólnak ellenei, egyáltalában józan gondolkodású embereket nevel, kik nehezen esnek áldozatul a vak rajongásnak.

Maga a katholicizmus is sokat tanult a protestantizmustól és a mit tanult, javára szolgált. Már a tridenti zsinaton kénytelen volt magát egészen új átalakulásnak alávetni, igaz, hogy ez csak római alapokon és a nép leigázásának jelgője alatt történt. De még sem menekülhetett azon keserű ironia elől, hogy védő eszközeit a reformatió fegyvertárából kölcsönözte.

Mindezekből láthatni, hogy a történelem kétségbe vonhatatlanul bebizonyította, miszerint a protestantizmus az emberiség művelésére és boldogítására nézve mind a vallási, mind a társadalmi élet terén okvetlenül szükséges és kimondhatatlanul fontos szellemi tényező volt.

Még csak egy kérdés van hátra, és ez így hangzik: „Szükséges-e még ma is, midőn a vallási háborúk, az inquisitio, az eretnekek számára emelt máglyák a divatból kijöttek és a hitfelekezetek létele minden mívelt országban állami törvények által biztosítva van, hogy magunkat hangosan és nyomatékkal protestánsoknak valljuk? Kivánatos-e, hogy az evang. egyházfelekezetek közös érdekük miatt szorosabban simuljanak egymáshoz? A válasz nem lehet bizonytalan. Ugyanazon okok, melyek a reformatiót eszközölték, léteznek még ma is, ha mindjárt más, a jelenkornak megfelelő alakban. A róm. kath. egyház most is háboruban áll velünk és pedig a pápa csalhatatlanságának létesítése óta hevesebben. Reményei, hogy mi kebelébe vissza fogunk még térni, hangosabbak és általánosabbak. Sőt a szentatya csalhatatlansága baloldalunkon a materia-

lizmus és socializmus csalhatatlanságában még frigy-társra is akadt, mely arra törekszik, hogy egész erkölcsi életünket lealacsonyítsa a testnek pusztá működésévé, a világból minden eszményt kiűzzön, és vagy a gonosz szenvedélyek szabad játékát, t. i. az „értelmes vadállatot,“ vagy mindnyájoknak communistikus kényuralmát mindnyájok felett, t. i. a „nagy gépet“ keresztyén culturánk helyébe iktassa.

Tétovázni nem lehet! Napnál világosabb, miszerint igenis szükség van arra, miszerint szívünk mélyéből a reformatió értelmében valljuk és hangoztassuk: *Mi protestánsok vagyunk és maradunk*, és állást foglalunk a tiszta vallásosság és a józan cultura minden ellenségei ellen, álljanak azok jobunkon mint a róm. kath. csalhatatlanság és a theokratiai egyházi állam harcossai, vagy baloldalunkon, mint „szellemtelenség“ istennélküli Epikurjai. Igenis, valljuk, hogy mi is elszánt katonái vagyunk egy *harczó egyháznak*, nem Róma értelmében, hanem forogva és használva a szellem fegyverét és kimagasodva példás erkölcsi vezénylet által. Valljuk, hogy mint ily harczerfiak, magunkat sem a lényegtelen hitfelekezeti subtilitások által zavartatni sem Hyacintli szabadelvű katolikus reményei által tévutra csábítatni nem hagyjuk, mert mi egy oly történelmi eseménynek örei és ügynökei vagyunk, mely hivatva van a keresztyénséget különösen és az emberiséget általában a szellemi szolgaság bilincseiből véglegesen kiszabadítani.

Ezért vagyunk mi protestánsok!

Bierbrunner Gusztáv.

A magyarországi ref. egyház egyetemes konventjéből intézett feliratok.

III.

A fegyenczek vallásos oktatása és lelki gondozása tárgyában.

(Folytatás.)

IV. Tiszántúli egyházkerület területén:

Békés-Gyulán az állami fogházban van ez évben 38 ref. és 19 ágost. hitvallású, összesen 57 prot. fegyenc; ezek 1874. év óta vallásos oktatásban nem részesültek. Az első folyamodású kir. törvényszékek életbeléptetése előtt az alispán minden év elején felhívta a különböző hitfelekezeti lelkészeket a fegyenczek lelki gondozására s tudatta velünk, hogy a házi pénztárból 50—50 frt tiszteletdíj utalványoztatott fáradságukért. A lelkészek az új királyi törvényszéktől az első évben ily felszólítást nem vevén, a lelkészi szolgálat a ref. lelkész részéről 1872-ben elmaradt; 1873-ban azonban a budapesti kir. főügyészség rendelete alapján a ref. lelkész felhivatott, hogy a börtönöknél szükséges lelkészi teendők némi jutalmául 30 frt évi díjban fog részesíteni, tehát vállalja el a fegyenczek hit- és erkölcsi oktatását s azt hetenként legalább egyszer teljesítse. — A ref.

lelkész. mint egy népes egyház egyedüli lelkésze, sok elfogalltatása miatt hetenkénti rendszeres oktatásra magát nem ajánlhatván, mindazáltal a királyi ügyészséghez irt hivatalos levelében kijelentette, hogy a fegyenczek oktatását lelkészi gondjai közé számítva, a körülményekhez képest időnként teljesíteni el nem mulasztja. Az utalványozott 30 frtot, nem mint kötelezett szolgálat rendszeres díjját, de mint jószándékú fáradozás némi jutalmát tekintve csak azért fogadja el hogy azt a *békésmegyei szeretetház* alaptökéjének gyarapítására felajánlhassa. Hogy ezekre a kellő lépéseket megtehesse, választ kért. E levélre válasz nem érkezvén, sem a ref. lelkész a fegyenczek oktatására többé felhívást nem kapván, ezek az újabb rendezés óta csak 1873-ban részesültek vallásos oktatásban, mely évről a ref. lelkész a részére kiadatott 30 frtot a szeretetház-alap javára be is szolgáltatotta s e vallásos oktatás az 1874-ik évtől kezdve felhívás hiányában megszűnt.

Makó. A ref. vallású államfegyenczek száma ez idő szerint 22. Ezek egy idő óta vallásos oktatás, lelki gondozásban rendszerint nem részesültek.

Régibb időben a megyei várnagy minden ünnep előhétén közölte a ref. lelkészi hivattal a ref. fegyenczek névsorát, kik is előleges oktatás után az urvacsorában részesítettek. Igy volt ez 1872. okt. 1-ig. A hatvanas évek vége előtt semmi, attól kezdve 1872-ig 10 frt évi díj fizettetett e szolgálatért.

1872. okt. 1-től kezdve a ref. lelkészi hivatalnak a kir. ügyészség azon kérdésére, ha vajjon méltányos díjazás mellett hajlandó-e a fegyenczek vallás-erkölcsi oktatását teljesíteni? adott kedvező válasza folytán a fegyenczek minden héten egy nap délelőttjén részesítettek lelki oktatásban 1873. jul. haváig.

1873-ban a makói kir. törvényszék elnöke felhívta a lelkészi hivatalt, hogy részére a megyei ref. rabok lelki oktatásáért a minisztérium által utalványozott összegről nyugtát állítson ki s ezt a pénztárhoz küldje be. E felhívásban sem a nyugtatványozandó összeg, sem a pénztár — melyhez a nyugta beküldendő lett volna — megnevezve nem volt. S midőn e hiány pótlására ^{61/1873.} sz. a. levélben felkérve lett, helyette jó idővel később ^{131/1873.} sz. a. a kir. ügyész azzal válaszolt, hogy a pesti kir. ügyészség 1873. jan. 13-ról kelt leiratában vele tudatta, hogy a minisztérium a csanádmegyei lelkészeknek a rabok oktatásáért semmit sem utalványozott; és midőn ezek folytán a kir. ügyészség a ref. lelkészi hivatal által ^{166/1873.} sz. a. fölkérte arra, hogy az idézett pesti kir. ügyészségi leiratot a lelkészi hivattal másolatban közölni sziveskedjék: kicsinylöleg azt felelte: *magánfeleknek ilyenmü kívánatai nem teljesíthetők.* Mindamellott, hogy a kilátásba helyezett díjazás nem teljesített, a fegyenczek vallásos oktatása még ekkor nem lett beszüntetve; azonban a kir. ügyészségnek azon ajánlata, hogy a ref. lelkészi hivatal ama czímen évi díj 10 frtot fog kapni, határozottan elutasított azért, mert hasonló szolgálatért a r. kath. lelkésznek 60, a gör. kel. 15, az ág. hitv. lelkésznek 5 frt volt díjazásul kilátásba helyezve.

Az ügy az igazságügyminisztériumhoz vitetett. — Az 1873. márt. 24-én felkérte a ref. lelkészi hivatal a miniszter urat és pedig kellően fölszerelt és kiállított folyamodványban, hogy ugy az előző, mint a következő évekre ren-

deljen a fegyenczek körül végzett lelkészi szolgálathoz arányosított méltányos díjazást; s midőn a díjazás mennyisége sem a megye hitfelekezeti lakosságának számarányához, sem az elítelt rabok felekezethezi tartozásához, hanem igazság szerint csak is egyedül a teljesített szolgálathoz képest határozható meg: ne engedje a miniszter ő nagyméltósága, hogy hitfelekezetünk kisebbitésére a fentebb említett fizetésbeni különbözés életbeléptetessék, hanem minden hitfelekezet lelkészeinek egyenlő díjazásáról tegyen intézkedést. Vagy ha az állam nagyobb terhei miatt a lelkészi ilyenmü szolgálatok díjazása lehetetlenné vált volna: szüntesse be a miniszter ur általában a lelkészek díjazását. Kijelentette egyszermind a makói ref. lelkészség, hogy ez utóbbi esetben, ösmerve különben is a feladat fontosságát s a fegyenczek lelki oktatásában elérendő czélt, készek az e tekintetben rájuk néző szolgálathoz minden díj nélkül teljesíteni, míg a fentebb említett, felekezetünket megalázó fizetési különbözés mellett e szolgálat teljesítésére hajlandók egyáltalában nem lehetnek.

Az igazságügy minisztérium a kért resolútiót a makói ref. lelkészi hivatalhoz nem küldötte meg s a fegyenczek lelki oktatása ily okok és körülmények folytán a ref. lelkészi hivatal részéről az 1873. év jul. végéig megszüntetett.

Makón egy idő óta törvényszék nincsen, csak járásbiróság van. Állami fegyenczek azonban az állami börtönben mindig vannak.

Páncsova. A ref. vallású állami fegyenczek száma 4; vallásos oktatásban nem részesülnek.

Szeged. A ref. vallású állami fegyenczek száma 52 vallásos oktatásban nem részesülnek ugyan ez idő szerint, de az árviz-veszély előtt időnként részesültek. Méltányalmi díj nem fizettetett.

Szegvár. Az itteni fogházban letartóztatott ref. vallású fegyenczek lelki gondozását a *sentesi* ref. egyház lelkészsége teljesíti, a miért évenként 50 frt általányban részesül. Ez évben a fegyenczek a Tisza fenyegető áradása miatt Szegvárról elvitettek.

Temesvár. Az itteni állambörtönökben levő prot. vallású rabok vallás-erkölcsi oktatásáért az egyesült prot. egyház lelkésze, az ágost. hitv. egyházhatóságok közvetítése folytán 20 fitnyi tiszteletdíjt kap. Ref. vallású fegyencz ez évben 4 van.

Aradon a fegyenczek vallásos oktatás és lelkészi gondozásban nem részesítettek, mivel e tekintetben a lelkész fel sem szólíttatik.

Hajdu-Böszörményben az állami fegyenczek lelki gondozásban részesítettek, a mennyiben nagy ünnepeink alkalmával 2-ik napon rendes istentisztelet tartatik részökre és az urvacsorában részesítettek. A ferraradalmi idők óta 1877-ig a ref. lelkészi hivatalnak ezen teendőkért 50 frt tiszteletdíj adatott; 1877-től kezdve azonban ezen szerény tiszteletdíj kiutalványozása is megszüntetett.

Beregszászban a megyei törvényszék által fogságra ítélt fegyenczek vallásos oktatására kevés gond fordíttatik, csakis a 3 főünnepen köteles a lelkész őket is meglátogatni s urvacsorában részesíteni. Kivételkép a kórházban sinlő betegeteket vagy haldoklókat imádkoztatja, a kiskorukat erkölcsi oktatásban részesíti. — A lelkész évi tiszteletdíja 60 frt.

Munkácson a fegyenczek lelki gondozására kiváló figyelem fordítottatik. Hétfőt és szombatot kivéve minden nap reggeli 6 órakor köteles a ref. lelkész a városból fölmenni az intézetbe s nemcsak imádkozást vagy erkölcsi tanítást végezni, hanem kötelessége a törvényszékeknek minden egyes fegyenczre vonatkozó ítéletét tanulmányozni, minden kívülről jövő levelet átolvasni, az illető fegyencznek viszonyához mértén megmagyarázni, a fegyintézetből kimenő levelet szintén gondosan átolvasni, az egyes panaszkodó fegyenczeket kihallgatni, erről az igazgatóságnak vagy a házi tanácsnak jelentést tenni, minden fegyenczet meghatározott napon külön meglátogatni, oktatni, hitben erősíteni. Minden hóban a házi tanácsnak referálni minden egyes fegyenczről, az ujjonnan jöttet jellemezni, a szabadultat, hogy mennyire javult s javulásában lehet-e bizni, az elbocsátottat lelkipásztori tanácsccsal elereszteni, az ott meghaltakat díj nélkül eltemetni. Ennyi és ily sokféle teendőért 800 frt jutalomdíj adatik s még a nyugdíj élvezése sincs reá kiterjesztve, a melyben pedig öt részesíteni nemcsak a méltányosság, de a jog és igazság követelményei is parancsolják; a melynek reményében végezi a jelenlegi lelkész a teendőket oly híven és ernyedetlenül.

(Vége köv.)

A miniszter gymnáziumi tanterve.

(Levelek a szerkesztőhöz.)

II. Levél.

Tekintsd meg barátom a miniszteri tanterv heti óraszámának táblás beosztását s vedd figyelembe a következő tényeket: A 233 heti óraszámából esik a nyelvekre 116, mondó szántzenhat, tehát felénél több az összes óraszámnak. A szoros értelemben vett reáliákra (földrajz, természetrajz, természettan) esik összesen 31, mondó harminczegy óra, természetesen a nyolcz osztályt összevéve.

E két adatot azért állítam egymással szembe, hogy kitűnjék a tantervkészítő álláspontja, mit tart a gymnáziumi tanítás lényegének. Minden ellenmondás nélkül ki mondhatjuk, hogy a nyelvek tanítását tartja. E szerint azon régi, jól ösmert álláspontot foglalja el, a mely nyelv, vallás, mathezis és logika mellett a reáliákat jó, ha eltűri. El kell azonban tűrnie, mert ha szeme nem volna is a demonstrálható igazság számára, fülét dugva nem tarthatja az élet hangos követelményeire.

E szűk keretű bírálatban nem akarom feljuttatni a vitát a nyelvek és reáliák tanításának elsőbbsége felől. De nem fog szerénytelennek föltűnni előttem a kíváncsóság: hogy ha már eltűri a miniszter gymnáziumi tanterve az ugynevezett reáliákat, módját keresi, hogy tanításuk célravezető legyen.

Az a vádam a miniszteri tanterv ellen, hogy e szerény kíváncsóságnak sem tett eleget, sőt rajta volt és van, hogy a reáliák tanításának sikere meg hiúsíttassék.

Merész vád; bizonyítsunk.

Tudomány, tanulás e két alkotó elemből áll: adatokból és az adatok rendszeréből. Az adatokat és egy jó rendszert birtokba vett, jól organizált főnek mi sem lehet élvezetesb, mint áttekintése ama kínos, hosszú utnak, melyet az emberiség e célból történelmileg megküzdött. S ha e jól organizált fő saját élvezetén túl a legnagyobb köteles-

ségre is gondol, mely e földön embernek juthat: embertársai java előmozdítására, intellektualis kiképzettéseket nem e kínos, egymást keresztező utakon fogja tervezni, melyet a tudományok fejlődése történelmének hívnak. Sőt a meny nyiben a kiképzés tárgya a 10 éves gyermek, arra fog törekedni, hogy a szervező fejében élő világosság szerint megösmertesse azon adatokkal, melyek később a jegczedés törvénye szerént maguktól válhatnak egy rendszerré.

Ha a paedagogia tudománya egyáltalán létezik, föladata a szellemi élet kiképezésére hivatott adatok kiválasztásában s azután, hogy ez adatokat a növendék gyermekkel közölje, az adatok rendszerezésében áll. A kettőt elkülönítve is találhatni ugyan, a dolgok összefüggését nem látó empirikusban és a tényeket figyelmen kívül hagyó utszéli philosophban; de sem egyik sem másik nem ideálunk.

Vegyük már most figyelembe a körülményeket, melyek közt a kimutatott elveket alkalmaznunk kell. A középiskola tényleges nyolcz osztálya mellett szabály szerint 10—18 éves növendékek várnak kiképzetésre.

Gondolható-e az, hogy a 10 éves gyermek, tegyük fel a legjobb népiskolai tanítás mellett, magával hozza azon adatokat, melyek a rendszerezés elengedhetetlen támaszai? Nem.

Mi lesz tehát a teendő? Felelet az, hogy a mondott adatokat most kell a gyermek birtokába juttatni, s ha ezeket megszerzi, akkor rendszerezni; mi közben a fejlődő értelem, a rendszer nyert világánál, mintegy második felfedezőjévé válik a tudományt alkotó igazságoknak — önmagára nézve. Így és itt nyer értelmet az a hangzatos phrázis: öntanulásra kell szoktatni a tanulót.

A dolog e természetes menete mit hoz magával a 8 osztályú gymnáziumra nézve? Felelet: a nyolcz osztályos tanfolyam tagoltságát, adatszerző és rendszerezőre. Ugy hívták, eddig, hogy algymnázium és felgymnázium.

Nos hát barátom! a miniszteri tanterv egyik reformja (?) az al- és felgymnázium megszüntetésében áll. — Kérkedik vele, hogy a nyolcz osztályú gymnáziumot egyöntetű, egységes tanintézeté tette. Azon álláspont mellett, melyet elfoglal, a melyről főnebb szólánk, nem nagy intellektualis erőbe kerülhetett ez egységre vitel. Neki a nyelv minden, s az magától értetődik, hogy a nyelvtanítás a gymnáziumban nem eshetik az adatszerző és rendszerező kettős tanmenet alá. — Eddig sem esett, noha meg volt különböztetve az al- és felgymnázium; nyilvános jelöl annak, hogy a nyelv, mint „tudomány,” nem a gymnázium dolga. Ehez csak nem kell kommentár!

Azon fordult volna meg a reform, ha már minden áron reformálni akart Trefort, hogy az eltűrt reáliák tanítását tegye sikeresebbé. És mit tett? Azt, a mit főnebb vádként fölhoztam, hogy a sikerre való kilátást is meg hiúsítá.

Kell-e előbb tanubizonyosság a miniszteri tanterv reformjának kétes értékére a ti központi bizottságtok helyes ösztönénél. Bármennyire elfogadja is a központi bizottság a miniszteri tantervet, de az nem megy a fejébe, és igen okosan, hogy a 7-ik és 8-ik osztály előtt semmi természettan se taníttassék a gymnáziumban. El is határozta, hogy természetant taníttatni fog már a 3-ik osztályban, okvetlenül a mondott adatszerző, vagy mint közönségesen hívják: *leiró módszerben*. Csakhogy e csekély (?) módosítással ki-

számíthatatlan rés lett ám ütve a miniszteri tanterv rendszerén. Igen, rendszerén! Hisz még az örültségben is van rendszer Shakespere szerint, s képzelem, hogy csóválják fejüket a budai tanterv csináló urak a ti szűk (?) felfogástokon, hogy botot dugtatok ptolemeusi égtekéjük csikorgó kezei közé.

Lássuk meg hát a miniszteri tantervnek a reáliák tanítására vonatkozó rendszerét. És itt engedj meg, hogy egy perczre mást, a miniszteri tanterv képviselőjét képzeljem helyeden, a ki az előadottak után okvetlen ily apostrophálással fordul hozzám. „Minő hebehurgyaság! Mert ha megengednök is, hogy tudomány és tanulásnak adatgyűjtő és rendszerező kelléke van, ugyan ki közölne a 10—14 éves gyermekkel adatokat átabotába.

Már a közlendő adatok kiválasztása, a kiválasztottak közlésének egymásutánja bizonyos csoportosítást, ez pedig rendszert tételez fel. E kívánalomnak pedig busásan eleget tesz a miniszteri tanterv, melynek a reáliák tanítására vonatkozó reformja az al- és felgymnázium hiúság keltő sok tagoltságának megszüntetése után épen a tantárgyak csoportosításában áll.“

És én az apostrophálás szavaira nyugodtan felelném tantervkészítőnknek: te mondad. Mint egy ékesen formált pyramis úgy tűnik föl az első tekintetre a reáliákra vonatkozó miniszteri tanterv. Alapja a három alsó osztályban a földrajz, mely czímen a reáliák elemei mind összefoglaltatnak. Dereka a 4—6-ik osztály, természetrajz czímen. Csúcsa a 7. és 8-ik osztály a természettannal. Sőt hogy az arányosság kellékeinek betű szerint elég legyen téve, a pyramis talapzata a 4-ik osztályt is szeliden magába öleli, a mennyiben földrajz még itt is taníttatik; az igaz, hogy csak politikai, de végre ez is földrajz, és így a bázishoz is számítható. És e pyramidalis arányosság, összeköttetésben a gymnázium egységével nem egy kedélyt nyert meg a tantervnek; s mondják még, hogy nincs meg bennünk a szép iránti érzék!

Ha netán véletlenül téged itt megbüvölt barátom a tanterv e látszólagos arányossága, a hétköznapi munka nevében kérlek, töröld ki szemedből a káprázatot. A kor durva tudományoszomja az Olympusnak, Trója szent romjainak sem hagy békét. A mi miniszterünk pyramidalis alkotása tán nem költ oly sovár ingert az alapok, eresztékek átvizsgálására, kivételt azonban a kritika bonczoló-kése alól nem képezhet.

A pyramis bázisát a következő szavakkal ösmerteti meg velünk a tanterv: „I. osztály, 3 óra. Magyarország és a földközi-tengert környező országok (illetőleg a régi római birodalom területének) természeti viszonyai. Az országok természeti viszonyainak leírásához fűzendők a főbb topographiai adatok, városok és vidékek néprajza, a lakosok főbb foglalkozásának ismertetésével, nemkülönbén a feltűnőbb föld- és kőzetnemeknek, jellemző növényeknek s állatoknak szemléltető leírása. II. oszt. 3 óra. Európa és Ázsia többi részeinek leírása oly módon, mint az első osztályban. III. oszt. 2 óra. Afrika azon részeinek, melyek az első osztályban tárgyalva nem voltak, valamint Amerika és Ausztrália természeti viszonyainak leírása oly módon, mint az előbbi osztályokban, tekintetbe véve a fölfedezések történetének főbb mozzanatait is.“

Első észrevételem a gymnázium összes reáliáit magába foglaló e földrajzra abban áll, hogy az első, második, harmadik osztályban végre nem hajtható, tekintsük akár a tudomány természetét, akár a rá szánt heti 2—3 óra számot. Azt mondod, hogy a gyakorlat mutatja meg. Tekintem hát csupán a tanterv czélzatát s azt mondom, hogy a földrajz czímen elősorolt különemű tárgyakat vagy tudja egy gondolat körül csoportosítani, a mi nyílt törekvése a tantervnek, vagy nem. Ha nem, úgy nincs miért vesződni a csoporttal, magától összedől. Ha igen, úgy megvizsgálandó, miféle gondolat nyert kifejezést e csoportosításban; való-e az a gondolat a 10 éves gyermek számára; s aztán elérhető-e általa a cél, hogy bázisa gyanánt szolgáljon a gymnázium pyramidalis szükségleteinek.

Bevallom hát barátom, hogy én a földrajznak a miniszteri tantervben kívánt feldolgozását századunk egyik legnagyobb vívmányának tartom. Végtelen felemelő s értelemvilágosító van a tényeknek oly csoportosításában, kölcsönös magyarázásában, a mint azt a földrajzra nézve, először ha nem csalatkozom Ritter*) fölfogá. A száraznak és a tengereknek beosztása, a hegyek és a folyók, a légáramlatok, a csapadékok, a geologiai elemek stb. mi befolyással vannak a növény- és állatvilágra s mindezek együttesen az ember szellemi működésére is: oly dolgok, a melyekbe való belátás egy philosoph ambícióját képezheti. A földrajz így modorú tárgyalásának a tények összefüggő előadása, a kauzalitás beláttatása ad lelket, mi nélkül az egész, egyébként bármily gazdag részletezés holt anyag marad, emlékezetet terhelő, értelmet nem világosító.

Ha egyáltalán való a 10 éves gyermeknek a földrajz e tudományos tárgyalása, úgy „legalább sejtetni kell a növendékekkel azon magasztos feladatot, mennyiben függ az emberek művelődése, társadalmi és állami állapota a lakóhely természeti viszonyaitól; mi hatása van a természeti törvényeknek az egyes nemzetek történeteire és viszontagságaira“ mondja Hunfalvi János a „Magyar Tanügy“ mult évi 8—9. számában.

És most kérdelem tőled, lehetőnek, valószínűnek tartod-e, hogy minden előleges fizikai, kémiai, mechanikai, élet-tani ösmeretek nélkül, a 10 éves gyermek kauzalitási viszonyt lásson, vagy Hunfalvi szerint sejtjen a tanterv kívánsága szerint. Példát hozok föl. Jól teszi a tanterv, hogy Magyarországból indul ki s valószínűen minden okos földrajztanár épen tanintézete helyéről, a miénk hát Sáros-Patakról fog kiindulni. Tegyük föl, hogy a három heti óra szűk határai közt a földrajz számára mindent megteend, a mire magos intelligencia, nemes akarat s a legjobb módszer csak vállalkozhatik s kérdelem be fogja-e látni az első osztályú növendék azon közvetlen közelünkben eső ténynek miért-jét, hogy a sáros-pataki vár és kollégium Sáros-Patakon épült és miért nem Sátoralja-Ujhelyen. Ugy-e, hogy nem. És ha nem, hogy gondold, hogy „értelemképző“, „szellemfejlesztő“, „szívnyemesítő“ vagy bánom is én miféle czímmel el látott általános igazságokat sejtjen ugyanazon 10 éves gyermek a régi római birodalom területéről, a mint pedig ez az első osztály tantervében elő van írva. Nincs veszedelmesebb a részletekben járatlan általánosságnál, mondta Dessewffy

*) Die Erdkunde in Verhältniss zur Natur und zur Geschichte des Menschen etc. 1818.

Aurél, s ily veszedelemmel akarjátok ti megkezdeni középiskolai oktatástokat.

Látod, itt a főhibája a miniszteri tantervnek, hogy oly dolgot tanított az első osztályokban, a mi előkészített, érett értelemnek való. E főhibából a többiek önként folynak. — Nevezetesen az, hogy miután a pyramis talpán csoportosított reáliáknak eszmei magva, az a központ, mely jegezedést idéz elő, meg nem valósítható, ugyan mi lesz irányadó a csoportosításra nézve. Talán egyik-másik professor hajlama, előkészültsége. — Hunfalvy maga biztosít bennünket, hogy „gymnáziumi tanár nem igen foglalkozhatik kirekesztőleg a földrajzzal, de legyen bár a történelem, bár a természetrajz a másik szaktárgya, okvetlenül szükséges, hogy a földrajzt is szeretettel, bizonyos lelkesedéssel karolja fel.“ Hogy mennyire fogadják meg a földrajzzal szakszerűen nem foglalkozó tanárok az „okvetlen szükséges bizonyos lelkesedésre“ fölhívást, nem tudom, de azt sejtem, hogy ha pusztán reá bizatik mit és mennyit tanítson a különböző szakokkal foglalkozó tanár a földrajz címén, a saját szaktárgyát fogja mindegyik premálni.

Ekkor meg elő áll az a baj, hogy a pyramis talpa nem támasztja a derekát s ez a csúcsát s így a szép tervezet halomba dől. De nem szokta a miniszter a maga tanárait a magok szabadjára hagyni; gondoskodni fog tehát, hogy állitassék elé egy, a tantervet lehetőleg megközelítő tankönyv s lesz rá gondja, hogy az a tankönyv el is végeztessék az illető osztályok által. Otthon vagyunk, barátom! Nagy reménnyel, nagy reformba fogott a miniszter, érezve az eddigi betűkhöz kötött rendszer hiányait, s a végeredmény megint a tankönyv-kultiválás lesz.

S ehez ne feledjünk még egy dolgot, megemlítését a módszernek, melylyel a tanterv a földrajz három első osztályra szabott anyagát taníttatni akarja. Kilencz tétel alatt sorolja föl Hunfalvy, mi uton fogja elérhetni a tanár 10—13 éves növendékével a czélt, hogy az egész földgömb „természeti viszonyainak mi hatása van az egyes nemzetek történeteire és viszontagságaira.“ A kilencz érdekes tétel következő: 1. vízszintes tagolás; 2. magossági vagy függőleges tagolás; 3. hydrographiai viszonyok; 4. égalji viszonyok; 5. termények; 6. ipar és kereskedelem; 7. népességi viszonyok (fő dolog, hogy a növendék az ország lakosainak eloszlásával, foglalkozásaival, életmódjával, vallásával és nemzetségével ismerkedjék meg.“ Sonst haben Sie keine Schmerzen?); 8. helyrajz; 9. politikai viszonyok. E követelmények egyenként mind inductiv módszerre vallanak, inductióra, melynek Verulamii Baco szerint az experimentum crucis, a tények tiszta elkülönzése a próbaköve. Tessék már most 10—13 éves gyermekkel a világ legösszetettebb tudományához, a földrajzhoz fogni s azzal a hittel eltelve lenni, hogy a gyermek lássa az erdtől a fát, s a mellett el se tévelyedjék s ráadásul inductiv műösztone is kifejldjék.

Nem, mindezek a dolgok nem fognak mehetni. — Én csak egy dolgon bámulok, azon, hogy a mi belátó Hunfalvynek oda kölcsönözhető tekintélyét e tantervnek. Mert ha Hunfalvy annyit mond, hogy a gymnázium legfelsőbb osztályaiban, vagy teszem fel az akadémián hajtandó végre szándoka, egy árva hangot sem szólok ellene. Így kénytelen vagyok a jobban értesítendő Hunfalvyra appellálni.

Sokat, hosszabban foglalkoztam e tárgygyal, mint tán kívántad. Azonban ez volt a pyramis alapja, ettől függőként, megállhat-e maga az egész pyramis vagy nem. — Derekával e pyramidalis tantervnek könnyebben végezhetek.

Az mondatik tehát a tantervben, hogy a 4., 5., 6-ik osztály tantárgyát a reáliákban a természetrajz képezi és pedig a 4-ikben ásvány- és kőzettan a geologia elemeivel, az 5-ikben növénytan, a 6-ikban állattan. Mind a három pedig tudományos, vagyis rendszeres előadást követel.

Tekintsük meg barátom e második csoport elejét s tegyük fel egész jóhiszeműleg, hogy az alsó három osztály már nyújtott elegendő anyagot a rendszerezésre, tehát hogy a 4-ik osztály már hozzá foghat a „chemiai összetételre alapított ásványtani öt főosztály ismertetésére s ezekből az ásványrendszer megalapítására“ miként ez szóról-szóra a tantervben elő van írva. Azt kérdem, hol veszi a növendék e kívánt rendszerezéshez szükséges khemiai ösmereteket? Most tanulja, khemiai ösmeretek bocsátatván az ásványtan tárgyalása elé, siet felelni a tanterv. Hm! tehát nem elég a heti három órára maga a rendszeres ásványtan, s a geologia, még ráadásul khemia is. No jó, lesz hát bevégezésül khemiai előismeret. De nini, különös láncolata van ám a rendszeres ösmereteknek. Hisz Lavoisier óta khemiának, az anyag megsemmisíthetlensége elméletének bizonyítéka a mérleg. A mérleg! Tehát erről is kell tudni valamit annak ki a khemia abécéjéhez fog. Ugyan hát a mérlegről, a súlyról, a nehézkedésről, egy szóval a mekhánikáról hol, mikor értesül a növendék. A földrajzban csak nem? Az ásványtanal foglalkozó 4-ik osztályban megint nem, mert csak megmondaná a tanterv, ha igen. Hisz a tantervben — akár a színészen Shakespere szerint — nem áll meg a szó, kibeszél az mindent. Mekhánika nincs; nincs sehol egész a 7-ik osztályig. No ott már meg lesz. Beh furcsa az a tanterv, hogy a 4-ik osztályt, a pyramis derakát annak csúcsára a 7-ik osztályra támasztaná. Félek, hogy a kísérlet közben feldől.

Tekintsük meg azonban a pyramis derakának másik végét. Mint mondtam a 6-ik osztálylyal végződik, s tárgya az állattan. Kiirom a tárgy részletezését is: „az állatok életének és szerveinek leírása általában s a szervek berendezése alapján az állat-törzsek megismertetése. Az egyes osztályok főbb képviselőinek leírása, tekintettel hazánkra s a közéletben gyakoribb állatéleti jelenségekre. Végül: az állatok földrajzi elterjedése.“

Nem az ellen van kifogásom e tárgynál, a mi a részletezésben meg van, hanem az ellen a mi ott nincs. Nem rébusban beszélek. Sem a 6-ik osztály részletezett természetrajzi tananyagában, sem sehol másutt a tantervben említést téve sem látok az embertanról, arról a mit tudományos néven anthropológiának hívnak. Valójában szándokában volt a miniszternek az ember élettanát mellőzni? s mivel igazolja azt? Vagy talán azt higyjük, hogy teljesen degradált bennünket az állatok sorába? Foi d'animal! ezt sok volna feltenni a kegyes Trefortról. Viszont ha teljesen mellőzi, ugyan mire alapítja majd azt a philosophiai propedeutikát, melyet a 8-ik osztályban „a lelki élet önállósága, a lelki jelenségek főbb csoportjai stb.“ címén taníttatni kíván. Vagy tán a Flourens-ok, Claude Bernard-ok

eredményeit semmibe sem veszi s a mi miniszterünk még mindig Des Cartes álláspontján áll?

Ezek kérdések, s pedig be fogod látni barátom! jogosult kérdések, melyekre a pyramidalis alkotás feleletet nem ad. E szerint a mi pyramisunk dereka jó részben a levegőben függ, másfelől pedig betetőzetlenül marad.

Mert a fizika, a mit a pyramis csúcsára állít a miniszteri tanterv, az ugyan nem tetőnek való. Nézd a 7 ik osztály fizikai tananyaga e részletezésen kezdődik: „Bevezető természettani alapfogalmak stb.“ Ugyan mondd meg, hogy ha csak a 7-ik osztályban jut a növendék a bevezető természettani alapfogalmakhoz, hogy jusson akár csak *sejtelmére* annak az első osztályban, hogy „a természeti törvényeknek (!) mi hatása van a nemzetek történelmére,“ mint Hunfalvy kívánni látszik. — Mondd meg nem uralkodnak-e a természeti törvények a növény-, az állatországokon, magán az emberen? s ezek rendszeres megősmertetése nem föltételezi-e a természet törvényeinek, hogy ne mondjam a természettani alapfogalmaknak ösmeretét. Már hogy mit mondasz hozzá, az a dolgon nem változtat egy csöppet sem, mert a miniszteri tanterv úgy hangzik a hogy idéztem, s nem azért miniszteri, hogy a mi kedvünkért mássá legyen.

Csak mi ne legyünk az ő kedvéért, pyramidalis alkotásának szép szeméért mássá, hanem maradjunk meg a saját eszünkön járó protestánsoknak. Megvagyok győződve, hogy többre megyünk vele.

Bokor József.

Már ez csakugyan pusztulás és romlás!

Midőn a „Protestáns Hetilap“ ez évi 2. számában közölt „Pusztulunk, veszünk“ feliratú cikket kaptam t. Nagy Sándor ágyai lelkes kedves barátomtól, levelet irtam hozzá, melyben kifejeztem mély sajnálatomat a mi szerencsétlen egyházaink és hitsorsosaink romlása felett s egyszersmind nyilvánítám, hogy ha részletesen ismerném azok nyomorát, hű képen lerajzolva azt, adakozásra szólítanám e lapnak tisztelt olvasóit. E levelemre válaszul az itt közlött levelet irta hozzám említett kedves barátom. E levél mint a romlás és nyomor szemtanújának nyilatkozata, reám oly mély benyomást tett, annyira megindított, hogy én azt az ő engedelmével közlendőnek tartottam, mert úgy okoskodtam, hogy az a közvetlenség, melylyel levelében leírja, előadja a látottakat, másokat is, kik mélyen éreznek egyházunk tagjai iránt, ép úgy meghat és megindít, mint engem s bizonyára még jobban felkelti a részvét érzelmeit, mint bármily mesterkélt leírás.

Álljon tehát itt ama levél! Ti pedig kedves atyámfiak, kiket Isten irgalma ily csapástól megmentett s kik néhány fillért a szerencsétlenek javára áldozhattok, ne vonjátok meg segélyeteket; református magyar véreinket mentsetek meg a véginséztől: kövessétek a békés-bánati derék egyházak ama valóban keresztényi nemes áldozatkészségét, melyről azoknak az illető nt. esperes ur által alább közlött adományai fényesen tanuskodnak. Mutassátok meg, hogy szívből követitek ama nagy apostolt, ki azt mondja: „Mindekkel jót tegyetek, kiváltképen pedig a ti hiteteknek cselédeivel“ s ha „az embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólnék is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyllyá lettem, mint a zengő ércz és a pengő czimbalom.“ Szerk.

Kedves barátom!

Most közlöm veled azokat, a miket a körösvölgyi egyházakba tett kirándulásom alkalmával láttam, hallottam és észleltem.

Január 5-ikén reggel 8 órakor indultam Ágyáról s a töltésen, mely igen sok helytt összetört vastag jégburokkal

van fedve, csak lassan haladhatva 10 órakor N.-Zerindre értem. Az egész táj, maga a község is egy valóságos jégtenger itt. A romlás és pusztulás azonban csak akkor lesz egész nagyságában látható, ha teljesen kienged, most még sok olyan ház áll, a mely olvadáskor okvetlen össze fog omlani. A minden tekintetben jó ember és kitűnő tanító, debreczeni fi s a debreczeni gimnázium egykori hírneves igazgatótanára Kovács Pál veje. Szabó Józsefhez szálltam. Mikor beléptem, szívesen fogadott ugyan, de azonnal mély levertséggel mutatott összecsomagolt holmijára s így szól: „Barátom! úgy vagyunk most itt mint hajdan az Izráel fiai, kik minden perczen készen várták az indulás idejét, elhagyandók a szolgálat nyomorult házáat.“ És csakugyan igazsága van! Nem kell ahoz semmi szakértelem, csupán egy tekintet, a megrongált védgátakra s a folyó medrében nyugtózódó vastag jégtáblákra — egy hirtelen olvadás, egy egyszerű jégtolulás . . . s Nagy-Zerindnek még fennálló maradványa is védképen elpusztul s nem is épül fel soha! — Isten hatalmas keze védje s oltalmazza meg őket!!

Délre Tamásdára jutottam s a mi ritka becsületességű, nemesen egyszerű s őszinte barátunknál Kincses Pálnál ebédeltem. Tamásdán a faluban nincs árvíz, de túl a Körösön minden talpalatnyi földje jég alatt van a tamásdaiaknak s itt van a papi föld is, mely csaknem egyedüli fizetése a szegény lelkésznek. Szegény Pál barátunk igazi vasszorgalommal iparkodva elvetett az őszszel vagy 15 hold földet tisztázó-buzával s most minden reménye ott fuladozik a ropant vastag jégfalom alatt! Hidjukat mindenestől elseprte az ár s így majd, ha eljő a kikelet, N.-Zerind felé kell mennie kocsival, hogy eljusson azon földre, mely eddig csak néhány ölnyre volt lakásához. Nem tudom nem fizet-e így rá kevés készletéből gazdálkodására?!

Ebéd után Bél-Zerendre mentem. Itt már nem jégfalom, hanem a siralom jégtengere van. Hét ház áll még ingadozás nélkül, a többi egy-egy jégverem, melynek teteje a még nem rég élők lakául szolgált házak nád- és gazfedele. 9 ház égett itt le a mult nyáron s ezek mind zendelytőre szépen felépültek. Most ezek is összerokkadván, jobbra balra dőlve, széttöredezve csak jégverem fedezők. Rémitő az a látvány, mi itt a néző elé tárul. Én elfedtem szemeimet — különben már ugy sem láhattam semmit, mert a szemeimben összegyűlt könnyár lehetetlenné tette a tisztakörültként. — De minek is itt körültekinteni! Rom és rom . . . egyéb nem látható itt

A romok és jégvermek megtekintése után, a papi lakra mentem. Szobájában, asztala mellett találtam urambátyámat, a 40 évi hű szolgálat után egyháználkül maradt agg lelkész. Köszöntöttük egymást — de nem szóval. A nyelvek nem bírtak szólani, beszéltek szemeink könyei. Itt találtam a tanítót is, ki mélyen elmerülve az aggodalom tengerébe, ült közel a kemenczéhez. Ő sokat, nagyon sokat vesztett! A mult évben tett szerencsétlen lépése legalább 200 s az árvíz 300 frtot vitt el tőle. Mennyit nélkülözött, mennyit küzdött ez a szegény ember, míg ennyit összekaparított! s most nem tudott megmenteni egyebet lábás jószágainál. Mikor visszament, hogy legalább ünneplő ruháját kihozza szobájából: már magosabb volt a víz egy méternél, alig tudott szegény üres marékkal visszajönni. Az iskolaépületnek még az erese is jég közé van fagyva. Mikor szóhoz jöhettünk, hogy miről beszélgettünk urambátyámmal: alább fogom közölni.

Bél-Zerendről Fekete-Gyarmatra mentem. E községnek közel kétharmada áll jégtorlatok közt. Itt valóban nagyobb mérvű lesz olvadáskor a pusztulás, mint N.-Zerenden. Mint máskor, úgy most is a tanuló szobába nyitottam be, hol azonban most nem a lelkész, hanem sápadt arcú idegeneket vagyis ismeretleneket találtam. Tehát annyian vannak Fekete-Gyarmaton a hajléknélkütlek, hogy még a lelkész tanuló szobájába is jutott közülök! A tantermek is ilyen hajléktalanokkal vannak megtelve. Mikor fog ez a jobbak közé tartozott egyházunk is úgy felépülni, hogy visszanyerje

régi tehetőségét is? Meglehet . . . soha! Már is több család hagyta oda e községet s költözött Simándra (egy oláh községbe), tehát oda, hol el fogják veszteni ugy vallásukat, mint nemzetiségüket. Igy gyengülnek s pusztulnak el jobb egyházaink is a miatt, mert bennünk, t. i. az egyetemes protestáns egyházban nincs fentartó erő és képesség! Mi ért nincs? Mert nincs domestica. Körutamat nemcsak a vizár rombolásának megnézésére használtam fel, hanem arra is, hogy minő valláserkölcsei hatása volt a vizárnak a szerencsétlen kárvallottakra. Közhiedelem s talán általános meggyőződés, hogy a csapás közelebb visz Istenhez s akaratlanul is imádkozni tanítja még azokat is, kik addig vagy épen nem, vagy csak igen ritkán imádkoztak. Halld, mit mondtak e tekintetben az illető lelkészek! Bél-Zerénden karácsony első napján 16-an voltak templomban, holott lehettek volna 30—40 en is. Tamásdán, az ott tartózkodó bél-zeréndiek zsufolásig megtölthették volna a különben is kis templomot s a nevezett két nagy ünnepeken csak egy bél-zeréndi asszony volt templomban. Nagy-Zerénden az árviz kitérését követett vasárnapon a község nagy része összegyűlt az ott megjelent főispán ur vigasztaló és biztató szavainak meghallgatására, s mikor ez a nagy közönség az illetők által arra szólítottatott fel, hogy már menjenek templomba és adjanak hálát Istennek megtartásukért: elment a nagyobb rész megszomorodva haza, pedig nem vala sok jószága, mint amaz evangyéliomi ifjunak. Sem Nagy-Zerénden, sem Fekete-Gyarmaton nem volt észlelhető, hogy az ünnepek alatt tolongtak volna a hivek az Ur háza keresésében. E vallás és templom iránti közömbösség okát én abban találok, mert a nép itt a körösvölgyön nagyon el van keseredve épen a vizszabályozás miatt. Minden évben roppant összeget kell fizetniük szabályozási költség czímen s mégis minden évben nagyobb kárt hoz nekik az árviz. A körösvölgyi egyházaknak s községeknek nincs, nem lehet jövője, mert a mint a természetes észszel gazdagon megáldatott pór nép mondja: „azon mesterkednek az urak, hogy miképen lehet a legmélyebb folyóvizet is felvenni a föld színére.“ És ez igaz is. Ha a védgát minden évben emeltetik is, ez nem ér semmit, mert minden évben szembetűnőleg tölti, iszapolja magát mind a két Körös. — Ezért van aztán, hogy minden évben több-több viz jön ki, az elhibázott gátot át, a már magasra emelkedett s így nem mély mederből. Szabályozás előtt ugyanis lassan, nagy kanyarulatoko a hömpölygött alá az áradat; most egyenesen rohan alá s oly gyorsan, hogy feltartóztatásáról szó sem lehet.

Ágyának keleti részén még sohasem volt árviz. Most egész határunk jég alatt áll s vetéseink ott fuladoznak.

Isten óvja, Isten védje szegény egyházunkat!

Isten veled!

Ágya, jan. 15. 1880.

Barátod
Nagy Sándor.

Adakozás.

I. A körösvölgyi árvizkárosult egyházak javára.

A békés-bánáti ref. egyházmegyéből az árviz által károsult nagy-zeréndi ref. egyház részére 81 frt; a feketegyarmati ref. egyház részére 81 frt; a bélzeréndi ref. egyház részére 185 frt 67 kr; a bél-zeréndi lelkész részére 69 frt 60 kr; a bél-zeréndi tanító részére 45 frt 50 kr; összesen 462 frt 77 kr. gyűlt ez ideig.

Ez összeghez járultak: az öcsödi ref. egyház pénztára 40 frttal; Ambruzs István battonyai lelkész 2 frttal; a hód-mező-vásárhelyi egyház pénztára 50 frttal; a makói egyház gyűjtése 128 frt 81 krral; a szentesi egyház pénztára 100 frttal; a klopódiai egyház gyűjtése 1 frt 10 krral; a szeghalmi egyház gyűjtése 90 frt 26 krral; a füzes-

gyarmati egyház gyűjtése 26 frttal; a körös-ladányi egyház gyűjtése 24 frt 60 krral.

Midőn a nemes szívű adakozóknak, a szerencsétlenek nevében hálás köszönetemet nyilvánítom, egyszersmind nyilvánosan kívánom tudomásukra hozni, hogy kegyadományuk általam a mai napon, az egyházkerületi pénztárba beküldetett.

Körös-Tarcsa, 1880. jan. 27-én.

Szabó János,
esperes.

II. A néhai Nyiri Péter esperes emlékére:

Nagy. Nagy Pál debreczeni egyházmegyei esperes helyettes ur következő adományokat juttatta kezeimhez. Nagybajomi egyházból sokak adakoztak 29 frt 35 kr; Bakonyszeg 3 frt; Gáborján 3 frt 60 kr; Mikepércsi egyház 13 frt 50 kr.

Megnyugtató végett megemlítem, miszerint a „Pr. H.“ 3. számában a b.-tordai, bárándi, kabai, h.-bagosi és sárándi ref. egyházakból különböző címeken közölt adományokat is nt. Nagy Pál urtól vettem át.

Szerkesztő.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

A debreczeni ref. tanítóképezdőben a tavaszi tanítóképesítési vizsgálatok megtartása ügyében főtisztelendő és nagyságos Révész Bálint püspök ur immár körlevélben értesítette a nagy. esperes urakat s általuk az illető lelkész és tanító urakat. A történet megállapodáshoz képest a tanító-képesítő vizsgálatot tenni szándékozók iskolai, hivatali bizonyítványaikkal és keresztlevelökkel felszerelt folyamodványaikat ápril 25-ik napján személyesen adják át alantírt igazgatónak, posta útján azonban addig is elküldhetik. Ápril 26-án írásbeli, 27—28 stb. napjain szóbeli és gyakorlati vizsgálatok tartatnak. *Joó István*, igazgató.

Gyászhir. Nagy. NEMES BÉNIÁMIN bogáti ref. lelkész, a felső szabolcsi ref. egyházmegye esperese elhunyt január 25-én. Gyászbeszédeket tartottak felette: nt. Szikszai József nyirbátori lelkész e szentirási helyet választva alapigéül Jeremiás Sirmalmi V. rész. 17. vers: „Elesett a mi fejünknek koronája,“ és tiszt. Nagy Lajos encsencsi lelkész. Az elhunyt érdemes férü hosszabb nekrolóját szivesen közölnök.

A Téli Ujság azon t. megrendelőinek, kiknek egyenkint nem válaszolhatok s kik az említett lapból folyvást teljes számú példányokat sürgetnek, van szerencsém itt kijelenteni, hogy a „T. U.“ ból a 3-ik évi folyamban 9 szám jelent meg s az előző számok elfogytak. A lap 1300 példányban nyomatik, mint a mennyi az idején érkezett megrendelések által biztosítva lett. — Makón, 1880. jan. 28. *Csési Miklós*, ref. lelkész.

A magyarnyelv érdekében végre valahára Pozsonyból is örvendetes hír szárnyalja be az országot. — A pozsonyi katolikus iskolaszék ugyanis meg akarta jutalmazni azokat a tanítókat, kik a magyar nyelv tanításában kiváló buzgalmat fejtettek ki. Azonban a tanítók e jutalmazást nem fogadták el; mert a magyar nyelv tanítása hazafi kötelesség, miért jutalomra számot nem tartanak. Ajánlották azonban, hogy azokat a német és sláv nyelvű tanulókat jutalmazzák meg, kik a magyar nyelv elsajátításában szép előmenetelt tanusítottak. — Az iskolaszék ez ajánlatot elfogadta. Hat a pozsonyi evangélikus iskola tanítókról nem közölhetnénk még vagy már ily örvendetes hírt?

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: *Joó István*.

Főmunkatárs: *Toth Sámuel*.

Debreczen, 1880. nyomtatott Kutasi Imre gyorsajtóján.